www.regayrasty.com

فەلسەفەی بوون وگەڕان بەدوای خوا دا

پێشەکی

مرۆڤ بونەوەرێکی هۆشمەندە و بیرمەندە،لە جەرگەی ئەم جیهانە پان و بەرینەدا دەژی،بیر لا هەموو شتێك دەكاتەوە لەم بوونەدا هەوڵ دەدات تێبگات،وەدەیەوێت بزانێت.

یەکەم: ئەم جیهانە چۆن سەری هەڵداوە؟
دووهەم: چۆن بە گوێرەی ئەو سیستەمە سەرسوڕهێنەرهەڵدەسوڕێت؟
سێ‌هەم: ئایا سەرتای هەیە؟
چوارەم:ئایا کۆتایی هەیە ؟
پێنجەم:ئایا بە ڕێکەوت هاتۆتە گۆڕێ؟
شەش:ئایا دروست کەرێك دروستی کردوە هێناویتە دی ؟

بێ گومان بۆ ووەڵامی دانەوەی ئەم پرسیارانە،ئایدیای مرۆڤ وتێگەیشتنی لەم بونەوەرە کەژیان پێك دەهێنێت، بەشێوەیەکی کاریگەرا نە هاوبەشی دەکات لە چارەنوسی مرۆڤ و جۆری و شارستا نیەتی و ژیانی کۆمەڵایەتی و کەسیاتی تاك، ئارامگرتنی دەرونی ئەو کەسایەتیە، ئەگەر ئەم ووەڵامانە دەست نەکەوت مرۆڤکە توشی دڵەڕاوکێ سەرگەردانی دەبێتت تۆشی بێ چارەی و کەسێکی وێران لێ دەردەچێت.

بۆ ئەم مەبەستە زانایان و فەیلە سوفەکان و خاون بیرەکان هەوڵیانداوە هەریەکیان لە ڕێگای عەقڵ و هۆش وە لە ڕەوتی تاقیکردنەوە زانستەیەکان، ووڵامی ئەم پرسیارەنە بدەنەوە، وەڵامیان بۆ دابین بکات.
من دەمەوێت لەم باسە ولێکۆلینەوەیەدا هەندێ لەو ووڵامەنە بخەمە ڕوو یان جوانتر بتوانین لە ڕێگای بەڵگە ی هیزروە بکەوێتە بەردەم خوێنەر.
مەرج نیە من بتوانم ئەم بابەتە بەو شێوەیە کە بیرمەندان توانیانە باشتر ڕوونی بکەمە،بەڵام هەوڵێکە لە ڕێگای پێنوسەکەمەوە تا باتوانم بیری خۆم بخمە ڕوو.

ئەم جیهانە چۆن سەری هەڵداوە:

کەواتە خاڵی سەرەتا لێرەوەیە، سۆنگەی بیر کردنەوە ئەوەیە کە چۆن سەرهەڵدانی ئەم جیهانەو سەرەتای ڕەوتی ئەم جیهانە بە ماکەکەی هەیئەتەکەی و یاساکانی لێکی بدەینەوە ئەوە ڕوون بکەینەوە کە چۆن سەری هەڵداوە؟
بۆ باس کردنی ئەم بابەتە چەندین بەڵگەی ئەقڵی و ویژدانی هەن لەو بەڵگانەی کە مرۆڤ ژیانی ئاسای خۆیان پێ دەست پێکردون، سەرباری لێکۆڵینەوەکانی فەیلەسوف و زاناکان، ئەو لێکۆڵینەوانەی کە دروست کردنی ئەم جیهانەمان لە لایەن داهێنەرو بەدیهێنەرێکەوە یان خوڵقێنەرێکی کارساز داناوە بۆی دەسەلمێنێت هەروەك زانستیش بەتەواوی بەشەکانیەوە لە فیزیك و گەردوون ناسی و پزیشکی و ڕووەك ناسی زیندەوەرناسی و ....هتد.
توانیویەتی لایەنێکی گرنگمان بۆ دەربخات لایەنێك کە شاراوە بووە لە ئێمە لە تەفسیرو لێکدانەوەی ئەم جیهانەدا، هەروەک توانیویەتی تیۆرو کۆمەڵێك بیردۆز کە خوا نەناسەکان دایان ناوە هەڵی بوەشێنێتەوە بەڵگەکانیان بە درۆ بخاتەوە کە بە درۆ هەڵوەشانەوەی ئەم بەڵگانە قەڵاو کۆشکی بیرکردنەوەی بێ باوەڕەکان یان ماتریالیزمەکان داڕوخاوە، ئایدیای خوا پەرستی بە بەڵگە و تاقی کردنەوەی هەڵسپێراوەکانی زانست قایم و پتەو تر بووە، پاش ئەوەی بێباوەڕی تیۆری خۆی لەسەر دوو بنەمای فەلسەفی بنیاد نابوو وە ئەو دوو بنەمایەش کە بریتین:

یەکەم: تیۆری مادده دێرینەکان یان دێرینەی مادده:
ئەم بیردۆزە لافی ئەوە لێدەدات کە مادده کۆنەو هەر بووە، نە سەرەتی هەیەو نە کۆتای ئەمەش مانای ئەوە دەگەیەنێت کە مادده خوڵقێنەریکی نییە وە هیچ کارسازێك یان بەدی هێنەرێك نەیهێناوەتە گۆڕێ وە جیهانێکی تریش بەدوایدا نایەت.!

دووەم: پشت بەستن لەسەر تیۆری ڕێکەوت و ڕەفزکردنی بنەما هۆکاریەکان:
ئەم بیردۆزە وا دەبینێت کە جیهان لە ڕێگای ڕێکەوتەوە سەری هەڵداوە دروست بووە، داهێنەرو بەدیهێنەرێك نەیهێناوەتە کایەوە بێ نەخشەو پلان دروست بووە.

بەڵام بەداڕوخانی ئەم دوو تیۆرە بیردۆزیە بەدەستی زانستی تاقیگەری فەلسەفەی بێ باوەڕەکان هەرەسی هێنا هەرەسهێنانێکی بە بەڵگە سەلمێنراو وێڕای هەرەس هێنان و داڕمانی ئەقڵی و فەلسەفی ڕووتە ماتریالیزمەکە ئیتر ئەم دوو تیۆرە لە دیدی زانستەوە بوونە ئەفسانە و گریمانێکی خەیاڵی، جا بۆ ئەوەی ئەم دوو تیۆرە نمونەکانیان لە بیروڕاکانی دیکە بخەینە سەرباس و لێکۆڵینەوە، بەڵام باس و لێکۆڵینەوەکە لەسەر بناغەی تیۆرو بەڵگەی زانستی و فەلسەفیەکان بنیاد بنێین، واتا با بیردۆزی بێ باوەڕی بخینە ژێر باس و لێکۆڵینەوە لەسەر بنچینەی وەك ئاماژەمان پێ کرد بەڵگەی تاقی گەری ، یان بەڵگەی ڕەوتی ئەقڵی بەم جۆرەی خوارەوە کە دەتوانین لەسەر سێ بنەمای زانستی و فەلسەفی ڕوونی بکەینەوە.

یەکەم: بەڵگەی نەخشاندنی ڕێکی و جوانی سیستەم.
دووەم: بەڵگەی جوڵەو بزواوتن و نەجوڵاندن لەخۆوە نەبزواوتن .
سێیەم: بەڵگەی پێچون و لەوانەیی (ئیمکان).

یەکەم: بەڵگەی نەخشاندنی ڕێکی و جوانی سیستەم:

بێگومان نیگایەکی زانستی کە مرۆڤ دینەخشێنێت بە جیهانی سروشت و مرۆڤ ڕووەك و ئاژەڵ و....هتد.
هەروەها بەوەی کە تێیدایە لە ووردی وکارسازی دەردەکەوێت کە ئەم جیهانە پێویستی بە نەخشەکێشان و ساز کردن و ویستگەیەکی پێش تر هەیە خۆی بەڵگەیە لەسەر بوونی پەروەردگار کە خوایەکی داناو زاناو بە توانا زۆر بە جوانی و بە ووردی و بە ڕوونی، بە لە ناو بردنی بیری ڕیکەوت و پوچ کردنەوەی، یاخود ئەزەلیەتی ماددیت بۆ دەردەکەوێت ئەوەی کە تیۆری بێ باوەری و فەلسەفەکەی بوو، بیرکردنەوەی پێچەوانەو دژ بە ئایدیا خوا پەرستیەکەی لەسەر بنیاد نراوە.
لێکۆڵینەوەو باسە زانستیەکان مەحاڵ بوونی پێکهاتنی جیهانیان بەڕێکەوت لە ڕووی کات و زەمەن و پێك هاتنی واقیعیەوە سەلماندوە کە ئێمە لەم باسەدا لایەنێك لە باس و لێکۆڵینەوە و بەڵگە زانستیانە ڕوون دەکەینەوە کە زانایانی سروست و زیندەوەر ناسی سەلماندویانە، تیۆری ڕێکەوتیان لە دوو بواری سروشت و ژیاندا بە درۆ خستۆتەوە بۆ هەر ئەقڵێکی خاوەن هزری زانستی بوونی دانای و هودە زانی و وویست و نەخشەکێشانی پێشتر بۆ ئەم جیهانە دەردەخات جا لە بواری سروشتدا زانایان دەڵێن:
{ئێمە لە یەکەم لە سەرتاوە ئەستێرەیەکی گەڕۆکی بچووکمان هەبووە کە ئەویش زەوی یە ئەم ئەستێرەیە چەشنی نیشتمانێك بووە بۆ دروستکراوەکانی مرۆڤایەتی،کە پاش زنجیرەیەك گۆڕانکاریی لەماوەی دوو بلیۆن ساڵ یاخود زیاتردا بۆتە جێگایەکی لە بەر بۆ ژیانی زیندەوەری و ڕووەکیی کە ئەمانە یارمەتیی گەشە کردنی و هۆیەك بوون بۆ سەرهەڵدانی مرۆڤ،خرۆکەی زەوی لە هەر بیست و چوارکاتژمێرێکدا جارێك یاخود بەتێکڕای نزیکەی (1000)میل لە کاتژمێرێکدا بە دەوری تەوەری خۆیدا دەسوڕێتەوە.
گریمان کە زەوی بە تێکڕایی (100)میل لە کاتژمێرێکدا دەسوڕێتەوە،بۆ وانەبێت؟ ئەگەر وابێت ئەوا ئەو کات شەوڕۆژمان بە ئاندازەی دە ئەوندەی تر درێژ تر دەبێتەوە.
کەواتە لەم بارو دۆخەدا خۆری هاوین هەمووڕۆژێك ڕووەك وگژوگیاکانمان دەسوتێنێت و بە شەویش تەواوی ڕووەکی سەر زەوی وشك دەبن.
لە کاتێکدا ئەو خۆرەی کە سەرچاوەی تەواوی ژیانە. پلەی گەرمای کەی دەگاتە(12)هەزار پلەی فەرنهایت و خڕۆکەی زەوی ئێمە بە ئەندازەیەك لێی

دووره به سه بۆ ئەوەی کە ئەم ئاگرە زۆرە گەرمایی پێویستمان پێ ببەخشێت و لەویش زیاتر پێویستمان نییە ، ئەم دوورابیەش بە شێوەیەکی سەرسوڕهێنەر ڕێژەیەکی نەگۆڕە، کە لە ماوەی ملیۆنەها ساڵدا گۆڕانکاری کەمی بەسەردا دێت بەوجۆرێك کە بەردەوام بوونی ژیان بەوجۆرەی کە پێی راهاتوین و مومکینە،کە ئەگەر بهاتایەوپلەی گەرما سەرزەوی لە ساڵێکدا بە تێکڕای پەنجا پلە زیادی بکردایە ئەوا تەوایی زیندەوەراکانی ساە زەوی هەمووی دەسوتان و یان لەناو دەچن.
خڕۆکەی زوەی بەتێکڕایی (18)میل لەخولەکێکدا دەسوڕێتەوە،ئەگەر بهاتایەو تێکڕایی سوڕانەوکەی"بۆ نمونە" (6) میل یاخود(20) میل بوایە لە خولەکێکدا ئەو کات دووری یاخود نزیکیی ئێمەلەخۆرەوە بە شێوەیەك دەبوو کە ژیانمان لەگەڵیدا دەیبەست، لە هەمان کات دا ئەستێرەکان بەوشێوەیەجیاوازیان دەبێت لە جۆری تیشکدانەویاندا،بەشی زۆری تیشکەکانیان هەموو جۆرە خانەیەک لە ژیان دامرێنێت ، هەروەها چڕی و بارستایی ئەم تیشکدانەویەش کەوا لە نێوان کەمتر لە تیشکدانەوەی خۆرەکەمان و زیاتر لە وەی دەهەزار جارە،ئەو کات دوریی و نزیکیی ئێمە لەخۆرەوە بەشێوەیەك دەبێت کە جوری ژیانمان لەگەڵ ئەو چەشنە رابهاتایە یان ئەگەر ئەم خۆرەی ئێمە تەنها نیوەی تیشکدانەوەی ئێستای بدایەتەوە ئێمە دابووین بە سەهۆڵ، ئەگەر بە ئەندازەی نیوەی ئێستا زیاد بوویە ئەوە زۆر لە دێرینەوە ئێمە بوبوینە خۆڵە مێش،لە هەموو گرنگتر ئەوەیە ئەگەر بمانتوانیایە{پرۆتۆ پلازمێك} (شانە) یەکمان بۆ ژیان دروست و بەدیبهێنایە ئەوا تێدەگەیشتین کە تەنها هەر ئەم خۆرە ی ئێمە لە بارە بۆ ژیان لە نێوان ملیۆنەها خۆری ناپوختە لە گەردووندا .
پاشان هەر ئەم خڕۆکەی زەوییە لارە بە گۆشەیەك کە ئەندازەکەی (23)پلەیە ئەمە لە بەر چەند هۆیەکە کە خڕۆکەی زەوی دەخوازێت، بۆ نمونە ئەگەر ئەم زەویە میلەو لار نەبوایە هەردوو جەمسەری زەوی هەمیشەلە شەودا دەبوو لەم دۆخەدا هەموو هەڵم لە ئۆقیانوسەکانەوە هەڵدەسا بەڕاست و چەپدا یان بەرەو باکور یان باشور دەڕۆشت و لە کاردانەوەی خۆیدا بە چەندین کیشوەری بە سەهۆڵ دادە پۆشی ، ڕەنگە بیابانێکی لە نێوان هێڵی یەکسان سەهۆڵ بەندانێکی دروست بکردایە، ئەگەر ئەمە روویبدایە ئەوا لەم دۆخەدا چەندین ڕوبار لە سەهۆڵبەندانەوە کانەوە هەڵداسان و لە ڕێگایی شیو دۆڵەکانەوە دەڕژانەوە ناو ئۆقیانوسێکی بە خوێ داپۆشراو لەم حاڵەتادا هەموو زەوی دەبوو بە کانێکی خوێ حەوزێکێ پڕ لە خوێ لە سەر زەوی دروست دەبوو.

درووریی مانگ لە ئێمەوە (240)هەزار میلە گریمان(50)هەزار میل لەئێمەوە دوور بوایە لەم حاڵەتە هەموو زەوی دەکەوتە ژێر ئاو لە ڕۆژێکە دوو جار نغرۆ دەبوین بەڵام ئاوێکی بە گوژم کە کێو چیاکانی ڕادەماڵی هەروەها سەر زوەی دەبووە گێژەڵوکە ڕەشەبا لەم ئارامیە ئێستا نەدەماو زەوی دەبوو بە ترسناکترین خڕۆکە.

با نمونەیەکی زانستی تر بێنینەوە بۆ بە درۆخستنەوەی ڕێکەوت سەلماندنی پێوستی ئەم بوونە بە نەخشەکێشێك وکار سازێك کە لە ئەندازە گیری ڕێکی سیستەم داڕشتوە.
بۆ نمونە لێکۆڵەروانی زانیاندا هاتوە کە:
با ئۆکسجین بکەینە نمونەیەك و بیگرین بە دەستمانەوە بۆ ئەوەی کارسازی و ڕێکو پێکی سیستەمی ئەم جیهانەمان بۆ دەربکەوێت کە خوایەکی بە هێزو دەسەڵات دار دایمەزراندوە، ئەو هەوایەی کە لە ژوروی زەوییەوەیە بریتیە لە {ئوکسجین ونایترۆجین و ئارۆجین و نییۆن و کۆنسیۆن و کاریبتۆن } پێکهاتوە هەر ئەم هەوایە هەڵمی ئاوی گرتۆتە خۆی ،هەروەها دووەهەم ئۆکسیدی کاربۆنی بەڕێژەی (0.3)لە1 %یان سێ بەشی لە (10.000)تێدایە،گازەکانی تر خۆیان دەنوێنن لە شێوەی ڕەنگی سور وشین و سەوز دا ،بەڵام ئارۆجین ئەو گازەیە کە بە ڕێژەی (0.6)لە1%لە هەودا هەیە ڕووناکیەکی گەشاوەمان پێدەبەخشێت کە ژیاری بەرەو پێش دەڕوات لە هەر شوێنێکدا بە کاربێنرێت ئەوا ناترۆجین بەڕێژەی نزیکەی (78%)لە هەوادا هەیە ،لە کاتێکدا ڕێژەی ئۆکسجین لە هەوادا بە (21%)دیاری دەکرێت ،هەوا بە تێکڕایی خۆی گوشار دەخاتە سەر زەوی نزیك بە ئەندازەی (15)رتڵ لە سەر هەر قلانچکێکی چوار گۆشە لە ڕووبەری زەویی بە ئاست دەریا ، کە هەر ڕەتڵێکیش بریتیە لە (2564)گرام ، لە ڕاستیدا ئۆکسجین لە هەوادا خۆی بەشێکە لەم گوشارو پاڵەپەستۆیە ، کە ئاندازەی دەگاتە (3)رتڵ لە سەر قولانچکێکی چوار گۆشە بۆماوەی ئوکسجینەکەی تری گەمارۆیە لە شێوەی چەند ئاوێتەیەك لە توێژاڵی زەویدا ، ئەم بەشە(0.8)ی سەرجەمی ئاوی جیهانی پێکدەهێنێت لای هەمووان ئاشکرایە کە ئۆکسجین شەماڵی ژیانە بۆ هەموو زیندەورانی سەر زەوی بو ناسینی ئوکسجین جگە لە هەوا لە هیچ سەرچاوەیەکی تر چنگ ناکەوێت .!

ئێستا لەهاوکێشەکان بپرسین:چۆن ئەم توخمە پڕلە چالاکیە لە ڕووی کیمیایەوە دەرباز بوو لەو یە کگرتنەی کە هەیەتی لە گەڵ ئەو توخمانەی تردا و لە هەوادا نزیك بەهەمان ڕێژەی پێوستی داناوە بۆ تەواوی بوونەوەر ە زیندوەکان .
گریمان ئۆکسجین لە بری ئەو ڕیژەیی کە ئاماژەمان پێکرد ڕێژەکە لە (50%)یان زیاتر بووایە ئەو کاتە هەموو مادەکان قابیلی سووتانن لە جیهاندا بە ئەندەزەیەکی خێراییەك گریان تێ بەر دەبوو کە زەوی دەبووە جەنگڵی گرکان یان بە پێچەوانەوە ئەگەر ڕێژەکە لە (10%) یاخود کەم تربێت ئۆکسجین بەڵام لەم حاڵەتەدا ئەو توخمانەی کە ئێستا هەن بە بار نە دەهاتن بۆ نمونە ئاگر ئەگەر ئۆکسجین ئازاد ئەوتەنها بە شەیشی لە نێوان چەندین ملیۆنەها بەشی مادەی زەوی دا هەڵبمژبایە ئە کاتە هەموو ژیانی زیندەوار لە خێرا ترین کات دەوەستا .
گریمانێکی تر بۆ بە درۆ خستنەوەی ڕێکەوت سەلماندنی داهێنەر واتا (خوا)

ئەگەر زەوی بەدەوری خۆیدا خێرا تر بسوڕایەتەوە لە وی کە ئێستا هەیەتی هەرچی خانوو بیناو شاخ و دارو هەمووی پرژوو بڵاو دەبووەوە بە جۆرێك کە زەوی خۆی لەت و پەت دەبوو ئەمە لە ئەنجامی سوڕانەوی زەوی بە دەوری خۆیدا بە شێوەیەکی خێرا وەك چۆن دەزووی کۆلارە بە دەست کەسێکەوە دەپسێت ئەگەر بەخێرایەکی زۆر بسوڕێتەوە دەبێتە هۆی تەئسیری هێزی ڕاوەنە لە چەقەکانیەوە یان ئەگەر بە پێچەوانەوە بە هێواشی بسوڕایەتەوە بە دەوری خۆیدا بۆ نمونە لەماوەی (100) کاتژمێردا بسوڕایەتەوە لە بری (24)کاتژمێردا ئەو کات هەر چی لە سەر زەویدا بوو هەمووی دەمردن و لە ناو دەچوون بە هەموو زیندەوەرەکانیەوە بەهۆی گەمارۆی وێرانکاری خۆرەوە.

هەموو ئەمانە شایەتن لە سەر بەدیهێنەرێکی کار سازو باڵا دەست حیکمەتی ئەومان بۆ ڕۆشن دەکەنەوە لە گەڵ گونجاندنی ژیان مرۆڤ وزیندەورەکانی تری سەر زەوی کە بێگومان لە توانای {ئانارشیستیدا } نیە کە بتوانێت ئەم بوونەوەرە پان و پۆڕە و فراوانەو گەردوونە ڕێکو پێکە بێنێتە بەرهەم ، بەڕاستی خوای گەورە کەدەفرموێت

{وَكُلُّ شَيْءٍ عِندَهُ بِمِقْدَارٍ}

واتە (هەر شتێك لای خوای گەورە بە ئەندازیە) سورەتی الرعد ئایەتی (8)

هەروەها دەفەرمووێ :

{وَالأَرْضَ مَدَدْنَاهَا وَأَلْقَيْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ وَأَنبَتْنَا فِيهَا مِن كُلِّ شَيْءٍ مَّوْزُونٍ}

واتە (ئێمە لە نێو زەوێدا کێوە بەرزەکانمان چەقاندوە کە چەشنی مێخ بۆ ڕاگرتنی زەوی لە هەر شتێک بە کێشانە و گونجاندن لە گەڵ حیکمەت و دانایی دا گژوگیاو ڕوەکمان تیادا ڕواندوە) سورەتی الحجر ئایەتی (19)

یان ئەگەر بارستایی زەوی بە ئەندازەی چەند پێیەکی تر ئەستورتر بوایە لەوەی کە ئێستا هەیە ، هەرچی دووەهەم ئۆکسیدی کاربۆن وئۆکسجین هەیە هەمووی هەڵدەمژی ، ئەوکاتە ژیان مەحاڵ و ئاستەم دەبوو .

خۆ ئەگەر زەوی لەقەباری خۆردا بوایە لەگەڵ ئەو چڕییەی کە هەیەتی ،ئەو کات هێزی موگناتیسی زەوی بۆ ڕاکێشانی ئەو تەنانەت کە لەسەریەتی (150) چەندان ودووچەندان دەبوو، هەروها بەرزیی ئاتمۆسفۆری زەویی چوار میل دەهاتە خوارێ ئەو کات باهەڵم بوونی ئاو مەحاڵ دەبوو،هەروەك پاڵەپەستۆو گوشاری هەوا بەرز دەبووەوە بۆ زیاد تر لە (150)کیلۆ گرام لەسەر سانتیمێکی چوار گۆشە، کێشی ئەو زیندەوەرانەی کەئێستا ڕتڵێکە دەگیشتە (150)ڕتڵ و قەبارەی مرۆڤ کەمی دەکرد تا دەگیشتە قەباری مشکێک یان سمۆرەیەك ئەو کاتە ژیانی بە کۆمەڵی ئەم مەخلوق و دروست کراوانە ئاستەم دەبوو.

خۆ ئەگەر ئەم بەڵگەنەو نیشانەنەی کە پێکهاتنی جیهانی مادین بە هەموو ئەو کەرەسانەی کە تێیدایە لە ئاساو سیستەم وفراماسێون وپەیوەندی نێوان

کەرەسەکان لە ڕێگایی ڕێکەوتەوە رەد دەکاتەوە ، ئەو ڕێکیو پێکیی ژیانو مادەی زیندووو هەروەها دروست بوونی لە ڕێگای ڕێکەوتەوە زۆر دوورترە لەم گریمانەی کە بە مەعریفەو زانست رەدکراوەتەوە.

لەم بارەیەوە یەکێك لە زانیان و پسپۆڕەکان بۆ ڕونکردنەوەی ئەم ڕاستییە نوسیویەتی و دەڵێت :
پرۆتینەکان لە کەرسەئاوێتە سەرەکییەکانن لە تەواوی شانەزیندەوارەکاندا، کە لە پێنج توخم پێکدێت وبرتین لە: کاربۆن و هایدرۆجین ونایترۆجین و ئۆکسجین وگۆگرد ، کەژمارەی گەردیلەکان لەیەك بەشی بچوکی پرۆتینیدا دەگاتە (40)هەزار گەردیلە .
وا دابنێین ژمارەی ئەو تەخمە کیمیایەنە ی کە لە سروشتدا نو ژمارەیان (92)توخمە هەموو بە شێوەیەکی هەڕەمەکییانە دابەش بوون،ئەوکاتە ئیحتمالی کۆبونەوەی ئەم بێنج توخمە بۆ ئەوەی بەشێکی بچوك لە بەشە بچوکەکانی پرۆتین پێك بهێنێت پێویستی بە ژمارە هەیە بۆ زانینی چەندایەتیی ئەو مادەیە کە پێویستە بەردەوام تێك هەڵبوە شێنرێت بۆ ئەوەی ئەم بەشەبچوکە پێك بێت،ئەوجا بۆ زانینی درێژایی ئەوماوە کاتییەی کە پێویستە بۆ ئەوەی ئەم کۆبونەوەیەی نێوان گەردیلەکانی تەنها بەشێك ڕوودات.
بۆ ئەم مەبەستە زانای ماتماتیکی سویسری (چارلزیوچین جای)هەڵسا بە ژماردنی ئەو فاکتورانە ،بۆ ی دەرکەوت کە دەرفەت لە ڕێگای ڕێکەوتەوەنارەخسێت لە بۆ دروست بوونی تەنها بەشێکی بچووکی پرۆتین لەوانەیە بە ڕێژەی (1)تا (10توان140) نەبێت واتا بە ڕێژەی (1تا 10) کە (140) لە خۆی درابێتەوە ئەو ژمارەیە کە بە ووشە نە قسەی لەسەر دەکرێت و نە لە هاوکێشەشدا بەکار دەهێنرێت وە دەرنابڕێت ئەوجا چەندایەتی ئەو ماددەیە ک پێویستە بۆ ڕودان و پەیدابوونی ئەم هاوکێشەیە لە ڕێگای ڕیکەوتەوە تەنها یەك گەردیلەی بچوك بەرهەم بێنێت، دەبێت زیاتر بێت لەوەی کە هەموو ئەم بوونەوەرە گرتویەتیە خۆی بە ملیۆنەها جار، هەروەها دروست بوونی گەردیلەیەك بەو شێوەیە لەسەر ڕووی زەوی لە ڕێگای ڕێکەوتەوە بە تەنها بلیۆنەها ساڵی پێویستە کە زانای سویسری ئەندازەی ئەمەی بە ساڵ داناوە لێکدانی ژمارە (10)لەگەڵ (243) جار لە خۆی واتا (10 توان 243)ساڵ.
پرۆتینەکان پێك هاتوون لە چەند زنجیرەیەکی درێژ لە ترشەلۆکی ئەمینیی ، بەڵام ئەیا گەردیلەکانی ئەم گەردانە چۆن پێك دێن ئەم پرۆتینانە ئەگەر بە شێوەیەکی تر جگە لەو شێوەیەی کە پێك هاتوە و پێک بێت ئەوکات ناپوختەو نالەبار دەبێت بۆ ژیان، بەڵکو لە هەندێ کاتدا دەشبێتە زەهر، بۆ ئەم مەبەستە زانای ئینگلیزی (ج. ب لیسز) هەموو ئەو ڕێگایانەی ژماردوە کە دەشێت گەردیلەکانی پێ یەك بگرێت لە تەنها گەردێکی سادەی پرۆتینیدا لە ئەنجامدا بینی کە ژمارەی گەردیلەکان بلیۆنەها (10 توان 28) لە بەر ئەمە لە ڕووی ئەقڵەوە مەحاڵە کە هەموو ئەم ڕیکەوتانە یەك بگرن بۆ ئەوەی یەك گەردی پرۆتینی

دروست بێت بۆیە دەڵێین تەنها خودا هەر خودا خاوەنی هەموو دروست کراوەکانە.
هەڵبەتە پرۆتینەکان جگە لە ماددەیەکی کیمیای بێ گیان کەرەسەیەکی دیکە نین، ژیانیان تێدا نییە مەگەر پاش ئەوەی ئەو ڕازە یان ئەو ڕۆحە سەرسوڕینەرەی تێ دەچێت و کە تا ئێستا ئەقڵی هەموو بەشەریەت هیچ شتێك لە ماهیەتی نازانێت ئەو ڕازەش ئەقڵ نەبڕیوە تەنها خوا خۆی نەبێت ئەوەی کە توانیویەتی بەوپەڕی حیکمەت و دانای خۆی دایبنێت و بیزانێت کە نمونەی وەها گەردێکی پرۆتینی بار بهێنێت بۆ ئەوەی ژیان دابمەزرێنێت ئەوکاتە کە دروستی کردوە وێنەی بۆ کێشاوەو ڕازو ڕۆحی ژیانی بەسەردا ڕژاندوە.
ئێمە دەزانین کە مرۆڤ دارای چ ئاڵۆزی و ووردەکارییەکە لە چالاکی ئەقڵی و دەزگای دەماریدا، کە ئەم ئاڵۆزی و ووردەکارییە مرۆڤی شایستەی ڕێکخستنی هەست و بیر کردنەوە و دەرك و هەڵسوکەوتەکان کردوە دەتوانێت ئەم شسایستە ڕێك بخات هەروەك بوونی دەزگای دەماری و پلەی دەرکی ئاژەڵ دەزانین بەڵام مرۆڤ نەی دەزانی کە ڕووەکیش دارای دەزگای مەرکەزی ئەوتۆیە کە چالاکیەکانی ڕێك دەخات بەو جۆرەی کە دەزگای دەماری چالاکیەکانی لەشی مرۆڤ و ئاژەڵ ڕێکی دەخات ئەمەش لەلایەن زانایەکەوە دۆزراوەتەوە.
زانای سۆڤیەتی (جوبار) پاش ئەوەی کە بیستساڵی بردە سەر لە لێکۆڵینەوەی یەکاڵاکردنی ڕووەکدا ئاشکرای کرد و دڵنیا بوو لە بوونی دەزگایەکی مەرکەزی وەها کە تەواوی ئەرکە سەرەکیەکانی ڕووەك ڕێك دەخات کە ئەویش لە مرۆڤ و ئاژەڵدا جیاوازی نییە، ئەم دەزگایە لە ڕێگای چەندین تەوژمی کارەباییەوە کار دەکەن وە بەڕێوەی دەبەن هەست و بەڵگە زانیاریەکان لە بەشێکەوە بۆ بەشێکی تری ڕووەکەکە دەگوێزنەوە خێرای ئەم تەوژمانە دەگاتە (19)م لە کاتژمێرێکدا.
بەم جۆرە ئەم بەڵگە زانستیانە وا دەردەخەن وە دۆزیویانەتەوە وە لە تاقیگەوە بە ئێمەیان ڕاگەیندوە و باوەڕیان هێناوە بە بوونی حیکمەت و نەخشەدانەرێك و ڕێکخستن و ڕەت کردنەوەی هەڕەمەکی (ئانارشیستی) ڕێکەوت لە هەر گەردیلەو شانەیەك، لە گەردیلەو شانەکانی ئەم جیهانە سەیرو سەرسوڕهێنەرەدا ڕێکی سیستەم و کار سازی ڕێخراوەیەتی ئەم جیهانە دەکەینە بەڵگە لەسەر بوونی خالق و دروست کەرێکی ڕێکخەری هوودە زان و دانا (الله).

دووەم: بەڵگەی جوڵەو بزواوتن و نەجوڵاندن لەخۆوە نەبزووتن

بەڵگەی دووەهەم لەسەر بوونی خالق و درستکەرێکی مەزن، بەڵگەی بزواوتن وخۆنەبزووتن.
لای هەمووان ئاشکرایە ڕوونە کە ئەم جیهانە بونێکی بزەوت وپڕ لە جموجۆڵەبە تەواوی بنیات ودرووست بوون و پێکهاتنیەوە ،هەر لە پێکێنەرەکانی گەردیلەوەهەتا کاکێشانەگەورەکان دەگرێتەوەبەشەکانی گەردیلە و

زەوی وخۆرو مانگ و ئەستێرەو کاکێشانەکان،هەموو بە گوێرەی سیستەمێکی وورد ورێك وجوان ئەندازەدار دەجولێنەوە لە هاتوو چۆدان.
ئێمە لێرەدا دەمانەوێت بزانین کە بزەوت جموجوولی ئەم بوونەوەرەلەکوێ وە هاتوە، لەکاتێکدا کەزانستی فیزیا یاسای لە خۆ نەبزووین دەسەلمێنێت، ئەو یاسایە، یاسای یەکەمی (نیوتن)ەو، دەقی ئەو یاسایە بەم جۆرەیە:

{{ تەن لە حالی سرەوت و نەجوولاندا دەمێنێتەوە ئەگەر هێزێکی دەرەکی کاری نەکاتەسەری وبجولێنێت ،هەروەك لەهەمان تیژی و خێرایی بزووتنی خۆیدا بەردەوام بێت ئەگەر هێزێکی دەرەکیی کار نەکاتە سەری و نەیوەستێنێت}}.

خۆ ئەگەر هات و زانیمان کەمادده خۆی بزاوتی نییەو، لەخودی خۆیەوە ناتوانێت بزووتن بەرهەم بێنێت، ئەی کێیە ئەوەی کە ئەم جیهانەی بزواندوەو بزووتنێکی گەورەی ڕێکوپێکی ووردی تیا داناوە، بێگومان هەر دەبێت چاوگ و سەرچاوە بزووتنەوەی هێزێکی دەرەکی بێت کە بزوتنی لەم جیهانەدا دروست کردبێت، کە ئەوە دەسەلاتی خوای تاك وتەنهایە .
جا هەروەك بەلگە لە خۆ نەبزووتن بەلگەیە بۆ ئێمە لەسەر ئەوەی کەجیهان جوولێنەرێك-واتە-ڕێکخەرێکی هەیە ئەوا یاسای دینامیکیی دووەمی گەرمایی، سەلماندنی کەجیهان سەرەتاو کۆتای هەیە و بەم تیۆری{{دێرینەی ماددەو بوونی لە ئەزەلەوە}} بەدرۆ دەخاتەوەو ڕووی خاوەنەکەی ڕەش دەکات دیداتەوەبە نێوچاوانیدا مالی قەلب سەر بەساحێبی!!.
لەم بوارەدا باش وایە بیرو بۆچونی زانایی گەورەی.......
فیزیایی(کلۆد.م.هاشاوای)بەنمونە بێنمەوە کە دەلێت:
[[نەخشەگیری یاخود ڕێکی سیستەم یان سازدان و ڕێکوپێك کردن،یان خۆت چیت پێخۆشە ناوی بنێ، مەحالە دروست بێت مەگەر بە دووڕێگا نەبێت ،ڕێگایەکیان داهێنان و نەخشەکێشان،ئەوی تریان ڕێکەوت ئیحتمالی ڕێکەوت زۆر دوورە لێرەدا ماوە بلێم لەنێو جەرگەی ئەم بێ بڕانەوەیەدا هیچمان دەسەلات نییە جگە لەوەی کە بڕوا بێهنین بە بوونی خوا]].
بەردەوام دەلێ:

((بەلام خالی دووەم، ئەوخالەی کە دەمەوێت ئاماژەی بۆبکەم ئەوەیە کە سازێنەرو نەخشەکێشی ئەم بوونەوەرە مەحالە شتێکی ماددیی بێت،جا من لەو باوڕەدام کە خوا شتێکی ناسکی نامادەیە و من بڕوام بەشتی بوونی شتی نامادده هەیە ،پاشان من وەك زانایەك هەست بە پێویستی بوونی هۆیەکی یەکەمی ناماددیی دەکەم، فەلسەفەکەم ڕێگا بەبوونی شتی ناماددی دەدات ،چونکە هۆی یەکەم بە حوکمی پێناسەکەی مەحالە دەرك بکرێت بە هەستە.....
سرووشتیەکان،کەوابوو لە ڕووی نەزانیەوە ئەگەر بوونی هۆی یەکەم ڕەفزبکەم بەهۆی بێدەسەلاتیی زانست لەدەرك پێکردن و دۆزینەوەی ئەودا،لە

سەرو ئەویشەوە فیزیایی نویَ فێری کردووم کە شروشت بێدەسەڵاتە لەوەی کەخۆی سازو کۆك وڕێکو پێك بکات،یان دەسەڵات بەسەر خۆیدا پیدابکات)).

((سیر ئیسحاق نیوتن)) ئەوەی دەرك پیَ کردبوو کەسیستەمی بوونەوەر بەرەو ڕۆچون دەڕوات و،سەرنجام لەقۆناغێك نزیك دەبێتەوەکە پلەی گەرمای هەموو پێکهێنەرەکانی تیدا یەکسان دەبێت لەمەوە گیشتە ئەوەی کە ئەم بوونەوەرە دەبێت سەرەتایەکی هەبێت،هەروەك پێویستەبەگوێرەی نەخشەیەکی دیاری کراو سیستەمێکی ووێنەکێشراوی دارێژرابێت،کە لێکۆڵەرەوانی ئاو هەوا بەتەواوی ئەوەیان سەلماندوە یارمەتی ئێمە دەدات لەسەر جیا کردنەوەی نێوان ووزەی ئاسان*و ووزەی دژوار*دا نیوتن بەدی دەکرد کە سیستەمی بوونەوەر لەکاتی ڕوودانی هەر جۆرە گۆڕانکاریەکی گەرمیدا ،بەشێك لەوزەی ئاسان دەگۆڕێت بۆ ووزەی نا ئاسان،ئەوە هیچ چارەیەکی تری نییە بۆیەوەی کە ئەم گۆڕانکاریە ی سروشت بەشێوەیەکی پێچەوانە بڕوات،ئەمە بوویاسای دووەهەم لە یاساکانی دینامیکیی گەرمایی.

(*) ووزەی ئاسان : بەوە ووزەیە دەڵێن کە ئاسان بیت بۆ مرۆڤ یەخسیری بکات ودەستی بە سەردا بگرێت
(*) ووزەی دژوار : ئەو ووزەییە کە یەخسیر کردنی و دەستبە سەرا گرتنی بۆ مرۆڤ دژوارە .

((پۆلتزمان)) بەیەخێکی زۆری دا بۆ ڕونکردنەوەی ئەم.......
دیاردەیەو،لەلێکۆڵینەوەیەکی خۆیدا ئەوپەڕی بلیمەتی وبڕشتی ماتماتیکی خۆی بەکارهێنا ،سەرنجام سەلماندی کەنەمانی وزەی ئاسان ئەوەی کەیاسای دینامیکی گەرمیی ئاماژەی بۆ دەکات،جگە لەحاڵەتێکی تایبەت لەدیاردەیەکی گشتی نییەو ،نیشانەیە بۆ ئەوەی کەهەر چەشنە گۆڕانو گۆڕانکارییەکی سرووشتی هەڵتەکانێنێك یان کەمووکوڕی لە سیستەمی بوونەوەریی لەگەڵدایە،لەحاڵەتی گەرمیشدا ،گۆڕانی وزەی ئاسان بۆ شێوەو شکڵی نائاسان ،خۆی بەنەمان و لەدەست چوونی یان بەکەم بوونەوەی لە ڕێکوپێکیی بەشە گەردیلەکان دادەنرێت،یاخود بەواتایەکی تر بەلێك هەڵوەشانەوەی و هەڵتەکاندنی هاوکێشەکەی دەژمێرێت.
مانای ئەمە بەشێوەیەکی تر ئەوەیە کە سرووشت ناتوانێت خۆی خۆی ساز بدات یان خۆی دابهێنێت،چونکە هەرجۆرە گۆڕانکارییەکی سرووشتی هەردەبێت سەربکێشێت بەرەو جۆرێك لە فەوتان و لەدەست چونی سیستەمەکە ،یان درز تێکەوتنی هاوکێشەکە گشتیکە،ڕەنگە لەهەندێ حاڵەتا سیستەمەکە لە سادەییەوە بەرەو ئاوێتە بڕوات،بەڵام وەها شتێك بەو ئاسانییە نابڕێتەوە مەگەر لەسەر حیسابی شەق بردن ودرزبردنێکی گەورەتر ی ڕێکوپێکیی کارەکە نەبێت لە شوێن و جێگایەکی ترەوە.
ئەم بوونەوەرە بریتیە لە کوتلەیەك و دەکەوێتە ژێر باری سیستەمێکی دیاری کراوەوە،لەبەر ئەمە هەردەبێت خاوەنی هۆکارێکی یەکەم بێت ،کە ئەو هۆکارە ناکەوێتە ژێر باری یاسای دووەمی دینامیکی گەرمیەوە،هەروەك دەشبێت کە ئەم هۆکارە یەکەمە ماددە نەبێت لەسرووشت و خۆڕسکی خۆیدا، بێگومان ئەویش خۆی خوای خاوەن لوتف و بەزەیی و ئاگایە، ئەوەی کەدیدی چاوەکان دەرکی پێ ناکەن و نایبینن.
لێرەوە بۆمان ڕوون بوەوە کە چۆن بوونەوەر بە تێکڕایی کەوتۆتە ژێر باری یاسای گواستنەوەوەنەمان و لەدەست چوونی گەرمی لە تەواوی جموجووڵ و چالاکییو پێکهەلبوون وپرۆسەی پێکهاتنو هەڵوەشان لە سرووشتدا،هەروەها دەربارەی بێدەسەڵاتیی شرووشت بەسەر دووبارە ڕێکخستنەوەی هەڵوەشاوەکەیداو،پێوست بوونی بە کار سازو ڕێکخەرێکی خاوەن زانست و دەسڵات و حیکمەت و دانایی، ئەوە تەنها خوای گەورەیە.

سێیەم : بەڵگەی پێچون و لەوانەیی (ئیمکان)

بەڵگەی ئیمکان ئەوە بەڵگە عەقڵییە یە کە زانایانی ئایدیای ئیسلامی پەیرەویان کردووە لە بۆ بەڵگە هینانەوەی لە سەر پێویستی جیهان بە خالق و درووستکەرێك کەناکەوێتە ژێر باری یاساکانی مومکینەوە(جیهان).
لەم بوارەدا زانیانی ئیسلامی بوونەوەریان بەو جۆرەی کە ئەعەقڵ دەرکی دەکات کردووە بە سێ بەشەوە :

یەکەم:بوونی مەحاڵ(نەبوونەکراو).
دووەم:بوونی مومکینی (جیهان).
سێیەم:بوونی وواجب(الله)

ئەم دابەشکردنە لەسەر ئەو بناغەیە دادەمەزرێت کە هەموو ئەو شتانەی ڕەنگە ئێمە بیری لێ نەکەینەوە یان بەبۆ چوون بۆی بچین خۆیان بەگوێرەی بەدیهاتنی بوونیان بەم شێوەیەی خوارەوەیە:

یەکەم بوونی مەحاڵ: بوونی مەحاڵ بریتیە لەهەر شتێك کەبۆی دەچین و دێت بە خەیاڵماندا و، لەوانەیە و مەحاڵە بوونی دەرکیی هەبێت،چەشنی کۆبوونەوەی دووشتی دژ بەیەك:وەك بوونی شتێك و نەبوونی لەیەك کاتدا،چونکە وەها شتێك مەحاڵە،هەروەها وەك بوونی شتێك بەبێ فەرهەم هاتنی هۆکانی بوونی،چەشنی بوونی دەنگ بەبێ خاوەن دەنگو،جووڵە بەبێ جوڵێینەرو...هتد

دووەم بوونی موکین: بریتیە لە هەر شتێك کە ڕێژەی بوون و نەبوونی یەکسان بێت، جا نەئەوەیە لەبوون نزیکتربێت تا لە نەبوون و، نەئەوەیە لە نەبوون نزیکتر بێت تا لە بوون، جا هەروەك قابیلی بەدیهاتن وبوونە، بەو شێوەیە قابیل بە نەبوونە،هەروەها ڕەنگە گیر بێت و ڕەنگە گیر نەیەت ،بەڵکو بوون و نەبوونەکەی پێویستی بەهۆکارێك هەیە کەلایەنی بوون ونە بوونی شتە کە تاو یەکلا یی بکات،تەواوی ئەوەیش کە هاتۆتە دی و ئەوەیشی کە دێتەدی لە جیهاندا دەکەوێتە بازنەو جۆغزی ئیمکانەوە ، چونکە تەواوی ئەو شتانەی لەم جیهانەدان لەگەردو ڕووداوە کان بەر لەهاتنەکایەیان لە قۆناغی ئیمکان و بوون ونەبووندا بوونە،هەروەك هەر ڕاستییەکیش لەڕاستییە گچکەو جوزئییە کانیشی لەقۆناغی بوون و نەبووندان بەر لە هاتنە کایەو فەراهە م هاتنی سەبەب و هۆکارە شرووشتییەکانی ئەم شتانە فەراهەم هاتوون وهاتوونەتە گۆڕێ وئیمکانو حەڵەتی بوون ونەبوون چوونەتە دەرێ بەرەو بوون،ئەمیش بۆ نمونە لە کورسی و پەرتوك ووێنەیەك دەچێت بەر لە بوونیان،کە ئەم شتانە بەر لە بوونیان واتە لەم قۆنەغەیاندا چەند حەقیقەتێك بوونە لە حاڵەتی ئیمکانی بوون و نەبوون، هەروەك چۆن نەبونیشیان ئیمکانی بووە، بەڵام لەکاتیفەراهەم هاتنی هۆکارەکانیان،دارتاش ونوسەروهونەرمەند و ئەو ماددەیەی شتەکانیان لێ دروست دەکرێت، ئەم حەقیقەتانە لە قۆناغی ئیمکان بوون و نەبوون دەرچوون بەرەو بوون و بوونەتە حەقیقەتێکی بووندار.
سەبارەت بە تێکڕای جیهان حاڵەتێکە هەر بەو جۆرە یە ،چونکە جیهان بریتیە لە کۆمەڵێك ڕووداو و هۆکار و ئەنجام کەبەدوای یەکدا یەکیان لەوەیەکی ترەوە هاتوونەتە دی، کەوابوو هەرشتێك لەم بوونەوەر و گەردوونەدا هۆکاری شتێکی ترە،ئەنجامی هۆکارەکان لەیەك کاتدا، هەموو جیهان هەر بەو جۆرە لەوزەو بەشەکانی ئەتۆم وگەردیلە وتا ئەستێرەکان.

تەواى بوونى ئەم جيهانە بە قۆناغى ئيمكان بوون و نەبووندا تێپەڕيوە،وەك چۆن كتێب و كورسى و وێنەكە نموونەكەى ئێمەدا بەم قۆناغەدا تێپەڕين.
هەڵبەتە سەرجەمى تاكەكانى جيهانيشبەم قۆناغەدا تێپەڕيون وپاشان ووردو شت لەدواى شت هاتوونەتەدى و، هەندێكيان لە هەندێكيانەوە پيدا بوون و هاتونەتە گۆڕێ تا ئەم شێوە تەواو كاملەى لێپيدا بووە،كە خۆى بريتيە لە كۆمەڵێک شتى مومكينو دەشێ و ناشێ ،جا هەروەك ئاماژەمان بۆ كرد مومكين لە قۆناغى ئيمكان دەرناچێت بۆ قۆناغى هاتنەدى ، مەگەر لەپاش پەيدابوون و فەراهەم هاتنى هۆكارەكە نەبێت، دەنا هەروا لەقۆناغى ئيمكاندا دەمێنێتەوە و هەرگيز بوونى نايەتە دى ، چەشنى حاڵى كتێب وكورسى و وێنەكە لە نمونەكەماندا، كەواتە مومكين و فەلسەفەكەى چەندين تايبەتمەندى وسيفەتى خۆى هەيە كە بريتيە لە:
(ا) يەكسانيى ڕێژەى بوون و نەبوون : ئەگەر هۆكارەكەى پەيدا بوو ئەوا ئەويش پيدا دەبێت،ئەگەر هۆكارەكەى پەيدا نەبوو ئەوا ئەويش لە رووى بوون ونەبوونەوە بەستراوە بە شتيكى ترەوە.

(ب)دەرچونى لە ئيمكان بۆ بوون: پێويستى بە سەبە و هۆكارێک هەيە و، ئەو هۆكارەيش لە نێو چوار چێوەى سرووشتيیدا،خۆى بريتيە لە كۆمەڵێك هۆكارى سرووشتى وەك ئەوەى كە لە تەواوى بوونەوەردا هەيە لە مرۆڤ ئاژەڵ و ڕووەك و ڕوويداوە كردەوەكانى مرۆڤايەتى و.....هتد
چونكە جيهان لەناوەوەى بنيات و بيناسازى خۆيدا كۆمەڵێكە لەو هۆكارو ئەنجامە مومكينانە پێو يستيان بە سەبەب وهۆكارێكى زۆرى سروشتى هەيە.
لەو حاڵەتەدا وا پێويست دەكات كە ئەم زنجيرەيە تا بێ بڕانەوە بەردەوامى هەبێت،ئەمەش مەحاڵە ،لەبەر ئەوەى كە عەقڵ بەروونيى دەرك بە بێهوودەيى زنجيرەيى دەكات،كەوا بوو هەر دەبێت هۆكارێكى يەكەم لە ئارادابێت، كە خۆى سەبەب هۆكارە لەپەيداكردن وهێنانە كايەى تەواوى مومكينەكانداو، خۆى نامومكينە،واتە بوونەكەى زاتييە و نەبستراوە بەشێكى ترەوە، ئەوەيش واجب و بوونى واجب پێويست دەكات
سێيەم : بوونى واجب : كۆتايى وەڵامەكەمانە، چونكە وەڵام دانەوەى پرسيارى ئەو كەسەيە كە دەپرسێت لە هۆى تەڕ بوونى جل و بەرگى كەسێكى تر و پێى دەڵێت: ئەم تەڕايە وا بە جلەكانتەوە لە كوێوە هاتوە؟ ئەويش لە وەلامدا پێى دەڵێت: لەسەر فەرشێكى تەڕ دانيشتبووم تا تەڕاييەكەى گەيشت بە جلەكانم، ديسان پرسيارێكى تر لە پرسيارەكەدا دروست دەبێت دەڵێت: ئەى فەرشەكە لە كوێوە تەڕاى پێ گەيشتبوو؟، پرسيار لێكراويش لە وەڵامدا پێى دەڵێت: پەرداخێك ئاو ڕژايە سەر فەرشەكە لەبەر ئەوە تەڕ بوو ئيتر پرسيار كەرەكە لە پرسيار كردن ڕادەوەستێ و هيچى تر ناڵێت چونكە ناپرسێت: ئەى تاڕاييەكە لە كوێوە گەيشتوە بە ئاوەكە؟!

چونكە ئاو سەچاوەی تەڕییە، كۆتایی وەڵامەكەشە (واجب الوجود) واتا (بوونی پێویست كە خوای پاك و بێگەردە) هەر بەم جۆرەیە كە كۆتای وەڵامەكە وەردەگیرێت هۆكارەكان هەر لا لای ئەوەوە كۆتاییان پێ دێت.
{{هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ }}
سورەتی الحديد ئایەتی 3

واتا ((هەر ئەوە سەرەتایە و كۆتای یەو دیارەو نادیارەو هەر ئەوە كە ئاگاداری هەموو شتێكەو ئاگایی و زانایی بەسەر هەموو شتێكدا هەیە)).
بەم جۆرە دەگەینە دۆزینەوەی دەرك كردن كۆتای فەلسەفە لێرەدا دێت یاخود ئالێرەوە فەلسەفە سەر دەبڕدرێت هەموو هاوكێشەی فەلسەفەی لێرەوە دەبێت خۆی بخاتە ناو تابوتی مەرگ، چونكە كە دەرك كردنی مرۆڤ بە دەرك كردنی بوونی واجب وەك هۆكارێك بۆ تەفسیر كردن و لێكدانەوەی كەرەسە مومكینەكان، وە هەروەك زانیمان بەشی ئەقڵ و هۆشی دەرك كەرەكانیش دان بە بوونی ئەم پێویستەدا دەنێن من ئا لێرەدا فەلسەفە ئەتك دەكەم كۆتای بە گەڕان بە دوای بوندا دەهێنم و ڕوو دەكەمە تاكە خوایەك كە دروست كەری هەموو ئەرز و ئاسمانەكانە.
ئەم هۆكارەش بە نیسبەت تەفسیر كردنی جیهانەوە ئەو كەرەسەیەیە كە ئێمە زاراوەی(بوونی پێویست)ی لێدەنێین و، ئەو بوونی پێویستە خوای پاك و بێگەردە كەوا بوو دەركی سێیەم هەموو قۆناغەكان دەبڕێت دەچێتە قۆناغی بوونی پێویست كە بوونی پەروەردگاری پەروەردگارە كەواتە لە ڕووی فەلسەفیەوە دوو بەشمان لە هاوكێشە كە وەرگرت
یەكەم: بوونی مەحاڵ
دووەم: بوونی مومكین
لێرەدا وەك لەسەرەوە ئاماژەم پێ كرد فەلسەفە ئەژنۆی دەشكێت لە سێیەمدا بوونی واجب خۆی فەرز دەكاو بە خەڵكی ڕادەگەیەنێت كە زۆر خەڵكێكی كەم هەن كە نەگەیشتونەتە بوونی واجب ئەوانیش كەسانێكی ناوازەو دەرون نەخۆشن.
بەم جۆرە دێمە كۆتای ئەنجامێكی ڕاگیرانەی ئەقڵی، بریتیە لەوەی كە جیهان پەیدابوێكی بوون مومكینە، وە پێویستی بە خالق و دەروست كەرێك هەیە ئەویش خوای بوونە كە پێویستە بەم پێیە بەڵگە زانستی و ئەقڵیەكان بریتی بوون (بەڵگەی ڕێكی سیستەم و، بەڵگەی بزواوتن لە خۆ نەبزواوتن، بەڵگەی ئیمكان)، ئەوەمان بۆ دەسەلمێنێت كە ئەم جیهانە پێویستی بە خالقێك و داهێنەرێك هەیە لە هەمووی گرنگ تر ئەوەیە كە ئەو پەروەردگارە دوورە لە سیفاتی ئەم جیهانەوە بەم سیفەتانە ناناسرێت ئەویش خوای پاك و بێگەردە ئەم بوونە لەوەوە دەرچوە هیچ شتێك لەو ناچێت وە ئەو تاك و تەنهایە بێ نیازە دەوڵەمەندە لە كەس نابێت و لە كەسیش نەبووە وە ئەو زیندووكەرەوە و مرێنەریشە وە ئاگادارە بەسەر هەموانەوە.

سەرچاوەکان:

1/ کرێسی مورسن (زانست بانگێشە بۆ باوەڕ دەکات) چاپی پێنجەم بەشی یەکەم (جیهانی تاکمان)،(ئەو گازانەی هەڵیان دەمژین)، (بەشی هەواو دەوروبەر)

2/ (الله يتجلى فى عصر العلم) ئامادەکردنی کۆمەڵێك لە زانایان/ وتاری فرانك ئالن/ وەرگێڕانی/ الدمرداش

3/ عبدالرزاق نوفل/ الطريق الى الله

4/ لەسەر ڕێگای ڕێنوینی وئاشتی بەرەو تێگەیشتنێکی دروست لە بونەوەرو ژیان/ کۆمەڵی بانگەواز

ئامادەکردنی: ماکوان

07/01/27

www.regayrasty.com